

واکاوی نقش گردشگری بر توسعه روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه

ارسطو یاری حصار*^۱، چنور محمدی^۲

۱- دانشیار دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم اجتماعی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، اردبیل، ایران،

a_yari@uma.ac.ir

۲- دانشجوی دکتری دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم اجتماعی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری،

اردبیل، ایران، chnour.mohammadi@uma.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۹

چکیده

تنوع ابعاد و پیچیدگی‌های صنعت گردشگری متناسب با مناطق جغرافیایی، زمینه‌های ویژه‌ای برای برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری می‌طلبد. گردشگری روستایی در واقع بخشی از بازار گردشگری بوده که می‌توان آن را ابزار مهمی برای توسعه اقتصادی-اجتماعی و اکولوژیکی جوامع روستایی قلمداد کرد. توسعه گردشگری روستایی می‌تواند نقش مهمی در تجدید حیات روستاها، ایجاد اشتغال و درآمد برای روستاییان و در نهایت توسعه کشور به طور اعم و توسعه روستایی به طور اخص داشته باشد. هدف پژوهش حاضر واکاوی نقش گردشگری بر توسعه روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه می‌باشد. ماهیت پژوهش از نظر هدف کاربردی و به لحاظ روش انجام توصیفی-تحلیلی می‌باشد. نمونه آماری پژوهش ۳۲۰ نفر از سرپرستان خانوار پنج روستای هدف گردشگری شهرستان پاوه شامل؛ شمشیر، داریان، خانقاه، دشه و هجیح می‌باشد. نحوه‌ی توزیع پرسشنامه در میان سرپرستان خانوارها تصادفی ساده می‌باشد. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد گردشگری توانسته در سطح مطلوبی بر درآمد و اشتغال در توسعه روستا تأثیر داشته باشد و در سطح متوسطی بر تحولات فرهنگی، تغییرات کالبدی - فضائی و تعاملات اجتماعی تأثیر داشته است، اما در شاخص زیست محیطی سرپرستان خانوار تأثیر توسعه گردشگری را منفی و کمتر از مطلوبیت عددی ارزیابی کرده‌اند. اولویت‌بندی مؤثرترین شاخص‌ها در تأثیر گردشگری بر توسعه روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه نشان می‌دهد؛ شاخص درآمد و اشتغال بیشترین اهمیت را دارد. شاخص تحولات فرهنگی در رتبه دوم، شاخص تغییرات کالبدی - فضائی در رتبه سوم، شاخص تعاملات اجتماعی در رتبه چهارم و نهایتاً شاخص زیست محیطی در رتبه آخر و کم اهمیت‌ترین می‌باشد. واژه‌گان کلیدی: گردشگری، توسعه روستایی، روستاهای هدف گردشگری، شهرستان پاوه

مقدمه

در دهه‌های اخیر صنعت گردشگری با رشد فزاینده‌ای در حال گسترش است (ترصدی، ۱۳۹۴: ۲)، لزوم توجه جدی به مقوله‌ی گردشگری، به عنوان پدیده‌ای جدید در زندگی ماشینی قرن بیست و یکم، بسیار احساس می‌شود و اهمیت آن روز به روز در دنیا افزایش می‌یابد (Butler, 2002: 256)، تنوع ابعاد و پیچیدگی‌های صنعت گردشگری متناسب با مناطق جغرافیایی، زمینه‌های ویژه‌ای برای برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری می‌طلبد. در مناطقی که پتانسیل‌های بالقوه فراوانی برای توسعه صنعت گردشگری دارند، اما روند مطلوبی را طی ننموده‌اند، باید به دنبال عوامل و عناصری گشت، که سبب سرعت بخشیدن به حرکت کند جریان گردشگری هستند. هر چند توسعه گردشگری در مناطق مختلف راه‌حل کلی برای همه مسائل نیست، اما راهبردهای نوینی پیش‌روی برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران مرتبط می‌گذارد، که برای توسعه پایدار و کاهش محرومیت مناطق می‌تواند مؤثر باشد (توکلی و همکاران، ۱۳۸۹: ۷۳)، امروزه روستاها به کانون تردد انسان‌هایی بدل شده‌اند که برای فرار از زندگی پرهیاهوی شهری و زندگی ماشینی، به روستاها سفر می‌کنند؛ بنابراین با توجه به دامنه تقاضا و نیازهای محیط روستایی گردشگری روستایی رو به توسعه گذاشته است و روزه روز بر اهمیت و جاذبه آن افزوده می‌شود (حسام و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۰۴-۶۰۵). توجه به جایگاه صنعت گردشگری در توسعه روستایی از آن رو اهمیت دارد که می‌توان با بهره‌گیری مناسب از منابع طبیعی و انسانی، علاوه بر امکان رشد اقتصادی، به ترویج بخش کشاورزی و تولید صنایع دستی محلی پرداخت و گامی در مسیر بهبود شرایط زیست‌محیطی و پاسداشت موارث فرهنگی بومی و آداب و رسوم محلی در روستاها برداشت. این امر در روستاهایی که فعالیت‌های کشاورزی به دلیل شرایط اقلیمی و یا سایر شرایط، از امکانی چون بهره‌مند شدن از کشاورزی بهینه و یا میزان درآمد مطلوب محروم می‌مانند، اهمیت بیشتری می‌یابد (بلوچی و خراسانی، ۱۳۹۲: ۹۲)، با توجه به اینکه کشور ایران از لحاظ تنوع جغرافیایی گستردگی محیط طبیعی وجود مناطق بیلاقی ارزش و اعتبار تاریخی و مذهبی روستاها، آب و هوای متنوع در روستاهای کشور و هم چنین میراث فرهنگی و تاریخی منحصر به فرد، دارای پتانسیل‌های بی‌شماری است، توسعه گردشگری روستایی می‌تواند نقش مهمی در تجدید حیات روستاها، ایجاد اشتغال و درآمد برای روستاییان و در نهایت توسعه کشور به طور اعم و توسعه روستایی به طور اخص داشته باشد (کردلو و احمدی، ۱۳۹۹: ۲۹۹). شهرستان پاوه در استان کرمانشاه به عنوان یکی از مناطقی مطرح است که روستاهای گردشگری زیادی را به واسطه جاذبه‌های تاریخی و طبیعی دارا است. موقعیت جغرافیایی و وجود جاذبه‌های مختلف به ویژه جاذبه‌های اکوتوریسمی، جایگاه ویژه‌ای

را برای این شهرستان جهت جذب گردشگر در بخش روستایی فراهم نموده است (صفری علی اکبری و صادقی، ۱۴۰۱: ۲۱۰)، این پژوهش به واکاوی نقش گردشگری بر توسعه روستایی در روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه می‌پردازد.

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

امروزه توسعه روستایی یکی از اهداف مهم کشورها به شمار می‌آید از راهبردهایی که اخیراً در اغلب کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته و حتی در برخی از این کشورها به اجرا در آمده و نتایج مثبتی به همراه داشته، توسعه و گسترش گردشگری در نواحی روستایی که دارای پتانسیل‌های لازم برای گسترش گردشگری است می‌باشد (مرادی مسیحی و قاسمی، ۱۳۹۳: ۱۰۹)، به چند نمونه از پژوهش‌هایی که زمینه گردشگری روستایی انجام گرفته است اشاره می‌شود جدول (۱):

جدول ۱- پژوهش‌های پیشین

نویسنده و سال	نتیجه
موسی رضایی و ابراهیمی، ۱۳۹۷	به تحلیلی بر نقش گردشگری روستایی در ارتقاء شاخص‌های توسعه در استان چهارمحال و بختیاری، سکونگاه‌های روستایی شیخ علیخان و چمن گلی پرداختند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که توسعه صنعت گردشگری در قلمرو مورد مطالعه منجر به ارتقاء شاخص‌های توسعه در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و محیطی گردیده است.
رهایبی و همکاران، ۱۳۹۸	به نقش گردشگری کویری در توسعه روستایی شهرستان گرمسار پرداختند. نتایج نشان داد که مدل ژئومورفوتوریسم می‌تواند در ساخت برند گردشگری و پایداری مناطق روستایی شهرستان گرمسار مؤثر باشد.
کردلو و احمدی، ۱۳۹۹	به بررسی نقش گردشگری روستایی در توسعه اجتماعی و اقتصادی روستاها شهرستان لردگان استان چهارمحال و بختیاری پرداختند. نتایج یافته‌های پژوهش نشان داد که رابطه معناداری بین گردشگری روستایی و مؤلفه‌های اقتصادی و اجتماعی پژوهش وجود دارد.
حبیبی کوشکوهی و همکاران، ۱۴۰۰	به بررسی وضعیت گردشگری روستایی و نقش آن در توسعه روستایی روستاهای شهرستان‌های املش و رودسر پرداختند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بین گردشگری و توسعه روستایی در سطح روستاهای مورد مطالعه یک نوع رابطه مستقیم وجود دارد؛ همچنین از طریق بررسی ضریب همبستگی اسپیرمن بین افزایش درآمد ایجاد اشتغال تحولات فرهنگی افزایش تعاملات اجتماعی، افزایش آلودگی‌های زیست محیطی و تغییرات کالبدی فضایی در محدوده مورد مطالعه همبستگی وجود دارد. از طرفی نتایج تحلیل نشان می‌دهد متغیری که بیشترین واریانس توسعه روستایی منطقه را تبیین می‌کند بعد اقتصادی است.
	به تحلیلی بر عوامل مؤثر در رقابت‌پذیری اقتصادی مقاصد گردشگری روستایی در روستاهای هدف گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد پرداختند. نتایج نشان داد که از بین سه شاخص رقابت‌پذیری مورد مطالعه (جاذبه‌های

<p>مقصد، خدمات پایه و زمینه‌های گردشگری) شاخص جاذبه‌های گردشگری با میانگین عددی ۳/۹۸ بیشترین تأثیر را دارد. همچنین با توجه به میزان ضریب همبستگی ۰/۸۳۷ بین شاخص‌های رقابت‌پذیری گردشگری و توسعه اقتصاد روستاهای هدف گردشگری رابطه همبستگی معناداری در سطح ۹۹ درصد وجود دارد. علاوه بر این نتیجه آزمون کروسکال والیس نشان داد که تفاوت معناداری در بین روستاهای هدف در شاخص‌های رقابت‌پذیری و توسعه اقتصادی وجود دارد که نقش عوامل جغرافیایی از قبیل، اقلیم ناهمواری‌ها و تنوع جاذبه‌های گردشگری در این تفاوت قابل توجه است.</p>	<p>آذرخش و عینالی، ۱۴۰۱</p>
<p>در مطالعه‌ای با هدف تأثیرات گردشگری بر سکونتگاه‌های روستایی منطقه آنپورنا نپال به این نتیجه رسید که گردشگری بر ابعاد اقتصادی، اجتماعی و نواحی روستایی تأثیر زیادی گذاشته است.</p>	<p>نپال^۱، ۲۰۰۷</p>
<p>به مدل توسعه و بازسازی فضایی گردشگری روستایی در هاینان از منظر توسعه پایدار کشاورزی پرداخت. وی به این نتیجه دست یافت که هاینان مرجع خوبی برای فضای معاصر روستایی، برنامه‌ریزی و طراحی، جلوگیری از اتلاف و توسعه بیش از حد عناصر منابع در روند ساخت و توسعه فضای روستایی و استفاده بهینه از منابع گردشگری را ترویج می‌کند گردشگری روستایی هاینان شروع به نوسازی کرد و موجب تعدیل ساختار صنعتی هاینان شد.</p>	<p>لیو^۲، ۲۰۱۹</p>
<p>در پژوهشی در خصوص تأثیر گردشگری بر روستاهای کشور مالزی به این نتیجه رسیده‌اند که توسعه گردشگری می‌تواند در توسعه روستایی و تقویت جامعه محلی مؤثر باشد.</p>	<p>امیر و همکاران^۳، ۲۰۱۵</p>
<p>در پژوهشی با عنوان آیا گردشگری اجتماع محور منجر به توسعه پایدار می‌شود؟ با بررسی نظریات افراد جامعه از پایداری گردشگری ۸۴۹ پرسشنامه در شش منطقه‌ی تایوان تکمیل گردید. در این پژوهش بعدها پایداری اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و طبیعی مورد ارزیابی قرار گرفت نتیجه‌ی تحقیق بر این اساس شد که درک ساکنان در مراحل مختلف تکمیل پرسشنامه متفاوت بوده است، بنابراین، مدیران باید فرصت‌های توسعه را در نظر بگیرند و استراتژی‌های مناسب را در مراحل مختلف توسعه اتخاذ کنند.</p>	<p>لی و جان^۴، ۲۰۱۹</p>
<p>به خرد محلی در برنامه‌ریزی فضایی برای توسعه گردشگری روستایی پرداختند. فرهنگ‌ها و آداب و رسوم محلی که روستاییان دارند. چیزهای جالبی است که باید توسط گردشگران علاقه‌مند یاد شود. نتایج نشان می‌دهد که ارزش خرد محلی که هنوز در چندین منطقه در اندونزی تعبیه شده و انجام می‌شود، امر مهمی است که باید در برنامه‌ریزی فضایی برای توسعه گردشگری روستایی انجام شود.</p>	<p>تو و همکاران^۵، ۲۰۲۲</p>
<p>به توسعه گردشگری روستایی متمرکز بر پایداری در غرب صربستان پرداختند. گردشگری روستایی به عنوان یکی از جنبه‌های رشد اقتصادی پایدار و توسعه اجتماعی- فرهنگی روستاهای صربستان دیده می‌شود.</p>	<p>وسیچ و همکاران^۶، ۲۰۲۲</p>

گردشگری روستایی در واقع بخشی از بازار گردشگری بوده که می‌توان آن را ابزار مهمی برای توسعه اقتصادی- اجتماعی و اکولوژیکی جوامع روستایی قلمداد کرد (کردلو و احمدی، ۱۳۹۹: ۲۹۹). توسعه گردشگری و توسعه،

¹ - Nepal

² - Liu

³ - Amir et al

⁴ - Lee & Jan

⁵ - Tou et al

⁶ - Vesić et al

روستایی دو عامل مرتبط به هم بوده که توسعه هر کدام بر دیگری اثری مثبت دارد (قادرمرزی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۲).

اثرات اجتماعی و فرهنگی گردشگری

از اصلی ترین و با اهمیت ترین جنبه های گردشگری جنبه اجتماعی و فرهنگی آن می باشد. گردشگری به عنوان یک پدیده اجتماعی فرهنگی در روابط بین جوامع و فرهنگ ها اثرات عمیقی بر جامعه و مردم به جای می گذارد و منشأ، تغییرات تحولات و الگوبرداری های گوناگون می شود. مقصود از اثرات اجتماعی و فرهنگی تغییراتی در هنر عادات، رسوم و معماری است که در تجربه های، روزانه، ارزش ها شیوه زندگی و محصولات هنری و فکری جامعه میزبان رخ می دهد این تغییرات بلندمدت تر است و در نتیجه رشد صنعت گردشگری رخ خواهد داد (ابراهیمی دهکردی، ۱۳۹۸: ۲۳).

اثرات اقتصادی گردشگری

یکی از مهمترین دلایل توجه دولت ها به گردشگری اثرات اقتصادی این صنعت در توسعه و پیشرفت منطقه می باشد. گردشگری ضمن ایجاد یک سلسله فعالیت های جدید در جامعه موجب فعال شدن سایر بخش های اقتصادی شده و می تواند در موازنه ارزی نیز اثرات ارزنده ای داشته باشد (ابراهیمی دهکردی، ۱۳۹۸: ۲۳). به طوری که اهمیت گردشگری در عصر حاضر بیش از همه وابسته به چرخه ای اقتصادی آن است، که قابلیت بالایی در زمینه ی پویایی اقتصاد محلی و بین المللی دار است (Lee & Chang, 2008: 180). بسیاری از کشورها از این رهیافت توانسته اند وضعیت خویش را تا حد در خور توجهی بهبود بخشیده و بسیاری از مشکلات خود از قبیل بیکاری، پایین بودن سطح درآمد سرانه و کمبود ارزی را پوشش دهند (اکبرپور سراسکانرود و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۶)، امروزه گردشگری روستایی به یکی از فعالیت های پیشتاز اقتصادی تبدیل شده است و مطالعات نشان می دهد که بین توسعه گردشگری روستایی و جذب گردشگر و افزایش درآمد اقتصادی رابطه مثبتی وجود دارد (بلوچی و خراسانی، ۱۳۹۲: ۹۲)، سیاست دولت ها در دهه های اخیر به توسعه ی گردشگری به عنوان یکی از شیوه های مبارزه با بیکاری و ایجاد درآمد تأکید می نمایند که در فراسوی مناقشات حاصل از تخصیص شدن فراینده و نگرش تولیدی به گردشگری، اهمیت انعطاف پذیری جانشینی بین گردشگری و دیگر کالاها را مورد توجه قرار می دهند (Lanza, 2003: 320).

اثرات زیست محیطی گردشگری

از لحاظ زیست محیطی با توجه به ارتباط مستقیم گردشگران روستایی با محیط طبیعی، در صورت عدم مدیریت این فرایند در بسیاری از موارد گردشگری می‌تواند به تخریب محیط زیست منجر شود. برای پایداری گردشگری حفظ محیط زیست و ارتقای، آن از اولین ضرورت‌ها به حساب می‌آید. حتی از نظر وضعیت فیزیکی روستاها حفظ بافت‌های با ارزش، روستایی مسکن سنتی و متناسب با اقلیم منطقه شیوه‌های مختلف سکونت‌گزینی در گردشگری مورد تأکید است (ابراهیمی دهکردی، ۱۳۹۸: ۲۴).

اثرات کالبدی گردشگری

گردشگری روستایی از جنبه‌ی کالبدی معمولاً پیامدهای متفاوت دارد که نتایج مثبت شامل بهبود و توسعه زیرساخت‌ها مقاوم‌سازی مساکن حفظ بافت و الگوی اولیه روستا استفاده از مواد و مصالح موجود در روستا برای ساخت و ساز حفظ الگوی معماری بومی - سنتی و تولید محصولات کشاورزی جهت عرضه به گردشگران و نتایج منفی شامل فرسودگی راه‌ها و شبکه‌های ارتباطی به دلیل تردد زیاد تخریب آثار و بناهای تاریخی، تغییر و جابجایی بافت سکونتگاه‌ها، عدم استفاده از مواد و مصالح بومی، تغییر در شیوه ساخت و ساز، تغییر کاربری زمین و رشد و ازدحام جمعیت است. بدیهی است که میزان بهره‌مندی از نتایج مثبت گردشگری روستایی بستگی به مدیریت اعمال شده و رفتار مردم بومی و گردشگران دارد و به همین دلیل نیز پیامد گردشگری در یک پدیده خاص مثل اماکن باستانی و تاریخی ممکن است متفاوت باشد و ضمن اینکه می‌تواند به احیا و حفاظت آن‌ها کمک کند می‌تواند عاملی برای تخریب آن‌ها نیز باشد (جوان و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۹).

محدوده مورد مطالعه پژوهش

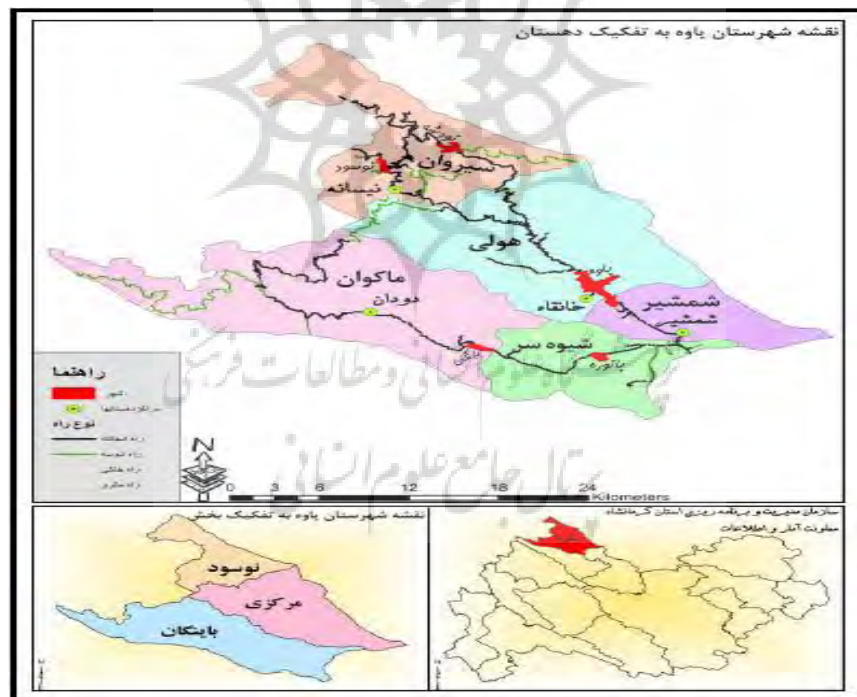
شهرستان پاوه جزء استان کرمانشاه است و در مختصات جغرافیایی ۴۶ درجه و ۱۲ دقیقه طول شرقی و ۳۵ درجه و ۳ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است این شهر در کرانه‌های غربی مرز ایران با عراق و در پایه رشته کوه‌های زاگرس چین خورده قرار گرفته است و از نظر ارتفاعی با ۱۵۳۰ متر ارتفاع از سطح دریا نسبت به سایر شهرهای کشور و استان در ارتفاع بالاتری قرار گرفته است (تقی‌زاد فانید و قدسی، ۱۴۰۰: ۶۲)، شهرستان پاوه در سال ۱۳۹۵

دارای ۳ بخش، ۵ دهستان و ۵ شهر بوده است. بخش‌های شهرستان نیز عبارت بوده‌اند از باینگان، مرکزی و نوسود و دهستان‌های شهرستان شامل؛ شیوه‌سر، ماکوان شمشیر، هولی و سیروان می‌باشند (تقی‌زاد فائید و قدسی، ۱۴۰۰: ۶۴) شکل (۱)، در جدول (۲) جمعیت روستاهای هدف گردشگری در منطقه مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

جدول ۲- جمعیت روستاهای هدف گردشگری در منطقه‌ی مورد مطالعه

روستا	خانوار	جمعیت	مرد	زن
شمشیر	۶۹۳	۲۲۲۲	۱۰۹۲	۱۱۳۰
داریان	۱۶۸	۵۴۱	۲۷۸	۲۶۳
خانقاه	۴۲۴	۱۳۰۵	۶۴۸	۶۵۷
دشه	۴۷۶	۱۵۴۹	۷۸۳	۷۶۶
هجیج	۱۰۶	۳۲۱	۱۵۷	۱۶۴

مأخذ: تقی‌زاد فائید و قدسی، ۱۴۰۰

شکل ۱- نقشه تقسیمات کشوری شهرستان پاوه

مأخذ: سالنامه آماری سال ۱۳۹۹ استان کرمانشاه

روش تحقیق

ماهیت پژوهش حاضر کاربردی و روش انجام توصیفی-تحلیلی می باشد. برای جهت جمع‌آوری اطلاعات بخش نظری از روش اسنادی و بخش میدانی از روش پیمایش (پرسشنامه) استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش با توجه به دشواری دسترسی به همه روستاهای هدف گردشگری، شامل سرپرستان خانوار پنج روستای هدف گردشگری شهرستان پاوه شامل؛ شمشیر، داریان، خانقاه، دشه و هجیج می‌باشد. با استفاده از فرمول ۳۲۰ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند جدول (۳) همچنین برای انتخاب نمونه انتخابی در روستاها از روش طبقه‌بندی استفاده شده است و نحوه توزیع پرسشنامه در میان سرپرستان خانوارها تصادفی ساده می‌باشد. پایایی پرسشنامه با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۶ بدست آمده که نشان دهنده پایایی خوب پرسشنامه می‌باشد. برای پاسخ به مسئله پژوهش از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است در جدول (۴) شاخص‌های استفاده شده در پژوهش که برگرفته از پژوهش حبیبی کوشکوهی و همکاران می‌باشد آورده شده است.

جدول ۳- تعداد نمونه در روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه

روستا	شمشیر	داریان	خانقاه
تعداد پرسشنامه	۱۱۹	۲۹	۳
روستا	دشه	هجیج	کل
تعداد پرسشنامه	۸۲	۱۸	۳۲۰

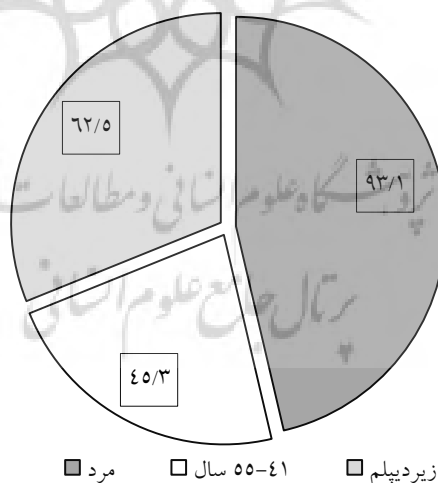
جدول ۴- شاخص‌های استفاده شده در پژوهش

درآمد و اشتغال
افزایش درآمد ساکنان، توسعه و تنوع‌بخشی به منابع درآمدی ساکنان ناحیه، جذب منابع مالی و بودجه و اعتبارات دولتی، توسعه بازارهای محلی، ضرورت افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در روستا، توسعه کمی و کیفی صنایع دستی روستاها، کمک به افزایش قدرت خرید اهالی، کمک به بهبود افزایش تنوع محصولات تولیدی روستا، افزایش فرصت‌های شغلی، گسترش مشاغل خدماتی، توسعه و تغییر شیوه زندگی و معیشت مردم، بهبود اشتغال زنان روستایی، توسعه کمی و کیفی صنایع دستی روستاها، کمک به کاهش بیکاری در روستا.
تحولات فرهنگی
ارتقاء سطح زندگی و بهبود خدمات و امکانات، بهبود توسعه و تحول و نوسازی فرهنگ محلی، توسعه و بهبود فرصت‌های شغلی بین دو جنس، توسعه خدمات بهداشتی، ایجاد تسهیلات و خدمات نوین، تجدید حیات و تقویت پایداری ساکنان روستا به آداب معماری و صنایع دستی.
تعاملات اجتماعی

کمک به افزایش احساس تعلق خاطر اهالی نسبت به روستا، ترغیب به استفاده بیشتر از وسایل مدرن، بهبود روابط اجتماعی و کاهش نابرابری‌های اجتماعی، جلوگیری از روند مهاجرت روستایی، تشویق و فراهم آوردن زمینه مهاجرت معکوس، ایجاد تسهیلات و خدمات نوین.
آلودگی و آسیب‌های زیستی محیطی
آلودگی آب و نشت فاضلاب، آسیب رساندن به مناظر طبیعی روستا، دخل و تصرف به منابع طبیعی، افزایش آلودگی‌های زیست‌محیطی هوا، صوت و منظر، گسترش بافت مسکونی در حاشیه روستا، رهاسازی زباله در سطح روستا، نابودی گیاهان و جانوران به علت تجاوز به زیستگاه آنان قطع درختان، تراکم و انباشت زباله در محیط روستا.
تغییرات کالبدی - فضائی
گسترش امکانات بهداشتی درمانی، کمک به توسعه راه‌های روستایی، کمک به بهبود و سیستم دفع فاضلاب روستایی، کمک به بهبود سیستم زباله روستا، کمک به توسعه سیستم ارتباطی و مخابراتی روستایی، کمک به توسعه سکونتگاه‌های روستایی، توسعه و افزایش دفاتر و مراکز خدماتی، تغییر در الگوی معماری مسکن، بهبود و به کارگیری مصالح با دوام در ساخت مسکن، گسترش و افزایش امکانات اقامتی، خانه دوم و مسافرخانه، کمک به توسعه امکانات و خدمات حمل و نقل، کمک در جهت افزایش ساخت و سازهای مسکونی، کمک در جهت افزایش ساخت و سازهای تجاری، توسعه فروشگاه‌های اغذیه.

یافته‌ها پژوهش

با توجه به جامعه آماری پژوهش که شامل ۱۸۶۷ خانوار می‌باشد و حجم نمونه که ۳۲۰ نفر از سرپرستان خانوار می‌باشند. بیشترین تعداد پاسخگو؛ به لحاظ جنسیت ۹۳/۱ درصد مرد، به لحاظ سنی بیشترین گروه سنی بین ۵۵-۴۱ سال با ۴۵/۳ درصد و به لحاظ تحصیلات ۶۲/۵ زیردیپلم می‌باشند شکل (۲).

شکل ۲- بیشترین پاسخگو به پرسشنامه بر اساس جنسیت، سن و تحصیلات

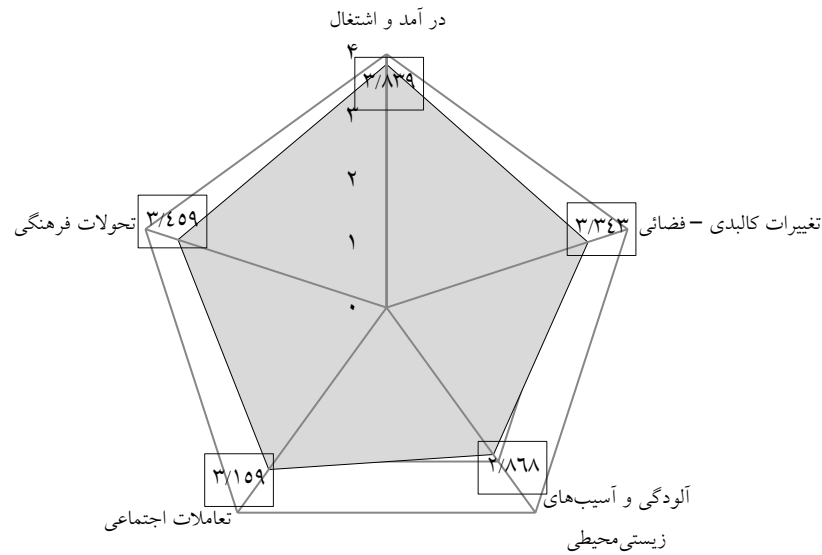
ترسیم: نویسندگان

با توجه به نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای با مطلوبیت عددی ۳ جهت واکاوی نقش گردشگری بر توسعه اقتصادی روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه در جدول (۵) و شکل (۳) مشخص گردید؛ گردشگری توانسته در سطح مطلوبی بر درآمد و اشتغال در توسعه روستا تأثیر داشته باشد و در سطح متوسطی بر تحولات فرهنگی، تغییرات کالبدی - فضائی و تعاملات اجتماعی تأثیر داشته است، اما در شاخص زیست محیطی سرپرستان خانوار تأثیر توسعه گردشگری را منفی و کمتر از مطلوبیت عددی ارزیابی کرده‌اند (حد بالا و پایین منفی باشند، میانگین محاسبه شده از مطلوبیت عددی مورد آزمون، کمتر بوده و نشان از مطلوب نبودن شرایط دارد).

جدول ۵- نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای نقش گردشگری در توسعه روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه

نتیجه	فاصله اطمینان ۹۵ درصد		آماره آزمون تی	معناداری	میانگین	درجه آزادی	تعداد	شاخص
	حد بالا	حد پایین						
مثبت	/۸۷۸	/۸۰۰	۴۲/۳۱۹	۰/۰۰۰	۳/۸۳۹	۳۱۹	۳۲۰	درآمد و اشتغال
مثبت	/۵۱۹	/۳۹۸	۱۴/۹۲۱	۰/۰۰۰	۳/۴۵۹	۳۱۹	۳۲۰	تحولات فرهنگی
مثبت	۰/۲۱۶	/۱۰۲	۵/۴۹۹	۰/۰۰۰	۳/۱۵۹	۳۱۹	۳۲۰	تعاملات اجتماعی
منفی	-/۰۰۳	-/۲۶۱	-۲/۰۱۰	۰/۰۴۵	۲/۸۶۸	۳۱۹	۳۲۰	آلودگی و آسیب‌های زیستی محیطی
مثبت	/۳۹۳	/۲۹۴	۱۳/۶۵۵	۰/۰۰۰	۳/۳۴۳	۳۱۹	۳۲۰	تغییرات کالبدی - فضائی

منبع: نویسندگان مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

شکل ۳- نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای نقش گردشگری در توسعه روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه

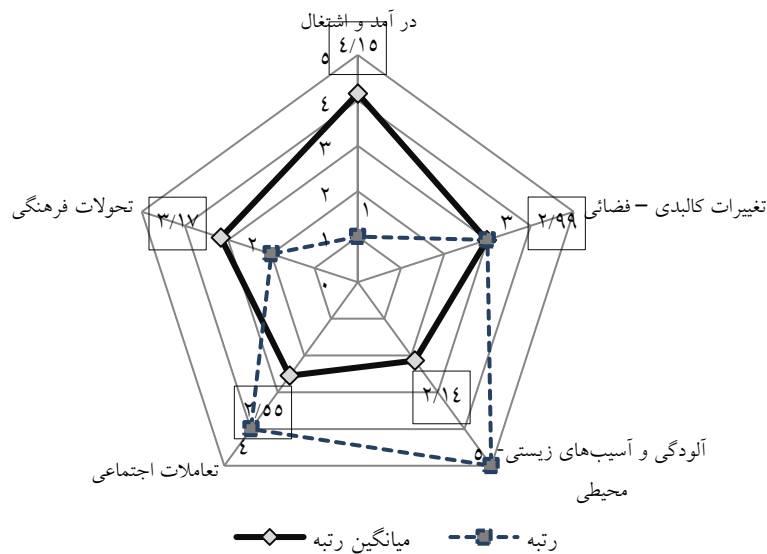
ترسیم: نویسندگان

اولویت‌بندی مؤثرین شاخص‌ها در تأثیر گردشگری بر توسعه روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه در جدول (۶) بر اساس آزمون فریدمن آورده شده است. نتایج نشان می‌دهد؛ شاخص درآمد و اشتغال بیشترین اهمیت را دارد. شاخص تحولات فرهنگی در رتبه دوم اهمیت، شاخص تغییرات کالبدی - فضائی در رتبه سوم اهمیت، شاخص تعاملات اجتماعی در رتبه چهارم اهمیت و نهایتاً شاخص زیست محیطی در رتبه آخر و کم اهمیت‌ترین می‌باشد (شکل ۴).

جدول ۶- اولویت‌بندی شاخص‌ها گردشگری در توسعه روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه

رتبه	میانگین رتبه‌ای	شاخص‌ها
۱	۴/۱۵	در آمد و اشتغال
۲	۳/۱۷	تحولات فرهنگی
۴	۲/۵۵	تعاملات اجتماعی
۵	۲/۱۴	آلودگی و آسیب‌های زیستی محیطی
۳	۲/۹۹	تغییرات کالبدی - فضائی

منبع: نویسندگان

شکل ۶- اولویت‌بندی شاخص‌ها گردشگری در توسعه روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه

ترسیم: نویسندگان

نتیجه این آزمون در سطح اطمینان ۹۵ درصد، بدین معنی سرپرستان خانوار اهمیت متفاوتی را برای تأثیر شاخص گردشگری در توسعه روستا قائل می‌شوند جدول (۷).

جدول ۷- معنی‌داری آزمون فریدمن در خصوص رتبه‌بندی اهمیت شاخص‌های گردشگری بر توسعه روستایی

۳۲۰	تعداد
۳۳۲/۰۲۷	کای اسکوتر
۴	درجه آزادی
۰/۰۰۰	سطح معناداری

منبع: نویسندگان

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه توسعه روستایی یکی از اهداف مهم کشورها به شمار می‌آید از راهبردهایی که اخیراً در اغلب کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته و حتی در برخی از این کشورها به اجرا در آمده و نتایج مثبتی به همراه داشته، توسعه و گسترش گردشگری در نواحی روستایی که دارای پتانسیل‌های لازم برای گسترش گردشگری است می‌باشد. توجه به جایگاه صنعت گردشگری در توسعه روستایی از آن رو اهمیت دارد که می‌توان با بهره‌گیری مناسب از منابع طبیعی و انسانی، علاوه بر امکان رشد اقتصادی، به ترویج بخش کشاورزی و تولید صنایع دستی محلی پرداخت و گامی در مسیر بهبود شرایط زیست‌محیطی و پاسداشت موارث فرهنگی بومی و آداب و رسوم محلی در روستاها برداشت. این امر در روستاهایی که فعالیت‌های کشاورزی به دلیل شرایط اقلیمی و یا سایر شرایط، از امکانی چون بهره‌مند شدن از کشاورزی بهینه و یا میزان درآمد مطلوب محروم می‌مانند، اهمیت بیشتری می‌یابد. شهرستان پاوه در استان کرمانشاه به عنوان یکی از مناطقی مطرح است که روستاهای گردشگری زیادی را به واسطه جاذبه‌های تاریخی و طبیعی دارا است. موقعیت جغرافیایی و وجود جاذبه‌های مختلف به ویژه جاذبه‌های اکوتوریسمی، جایگاه ویژه‌ای را برای این شهرستان جهت جذب گردشگر در بخش روستایی فراهم نموده است پژوهش حاضر به واکاوی نقش گردشگری بر توسعه روستایی در روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه می‌پردازد.

ماهیت پژوهش حاضر کاربردی و روش انجام توصیفی-تحلیلی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش پنج روستای هدف گردشگری شهرستان پاوه شمشیر، داریان، خانقاه، دشه و هجیج می‌باشد که ۳۲۰ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. برای پاسخ به مسئله پژوهش از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است شاخص‌های استفاده شده شامل؛ درآمد و اشتغال، تحولات فرهنگی، تعاملات اجتماعی، آلودگی و آسیب‌های زیستی محیطی و تغییرات کالبدی - فضائی می‌باشد. با توجه به نتایج مشخص شد گردشگری توانسته در سطح مطلوبی بر درآمد و اشتغال در توسعه روستا تأثیر داشته باشد و در سطح متوسطی بر تحولات فرهنگی، تغییرات کالبدی - فضائی و تعاملات اجتماعی تأثیر داشته است، اما در شاخص زیست محیطی تأثیر منفی داشته است. اولویت‌بندی مؤثرین شاخص‌ها در تأثیر گردشگری بر توسعه روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه نشان می‌دهد؛ شاخص درآمد و اشتغال بیشترین اهمیت را دارد و شاخص‌های؛ تحولات فرهنگی، تغییرات کالبدی - فضائی، تعاملات اجتماعی و نهایتاً شاخص زیست محیطی به ترتیب در رتبه‌های بعدی اهمیت قرار گرفته‌اند. در پایان باید در مناطقی که پتانسیل‌های بالقوه

فراوانی برای توسعه صنعت گردشگری دارند، اما روند مطلوبی را طی ننموده‌اند، باید به دنبال عوامل و عناصری گشت، که سبب سرعت بخشیدن به حرکت کند جریان گردشگری هستند. هر چند توسعه گردشگری در مناطق مختلف راه حل کلی برای همه مسائل نیست، اما راهبردهای نوینی پیش روی برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران مرتبط می‌گذارد، که برای توسعه پایدار و کاهش محرومیت مناطق می‌تواند مؤثر باشد.

این پژوهش با پژوهش‌های؛ موسی رضایی و ابراهیمی ۱۳۹۷ نقش گردشگری روستایی در ارتقاء شاخص‌های توسعه در استان چهارمحال و بختیاری، سکونتگاه‌های روستایی شیخ علیخان و چمن گلی، رهایی و همکاران ۱۳۹۸ نقش گردشگری کویری در توسعه روستایی شهرستان گرمسار، کردلو و احمدی ۱۳۹۹ نقش گردشگری روستایی در توسعه اجتماعی و اقتصادی روستاها شهرستان لردگان استان چهارمحال و بختیاری، حبیبی کوشکوهی و همکاران ۱۴۰۰ بررسی وضعیت گردشگری روستایی و نقش آن در توسعه روستایی روستاهای شهرستان‌های املش و رودسر، نپال ۲۰۰۷ تأثیرات گردشگری بر سکونتگاه‌های روستایی منطقه آناپورنا، فیتری امیر و همکاران ۲۰۱۵ تأثیر گردشگری بر روستاهای کشور مالزی و وسیچ و همکاران ۲۰۲۲ توسعه گردشگری روستایی متمرکز بر پایداری در غرب صربستان همسو است نتایج این پژوهش‌های نشان می‌دهد گردشگری بر توسعه روستایی تأثیرگذار می‌باشد، گردشگری با توجه به تأثیرات مثبت و هم منفی که بر توسعه روستا دارد باید سعی کرد با ارائه راهکارهایی اثرات مثبت آن را افزایش داد و باعث کاهش اثرات منفی شد.

پیشنهادات

- افزایش تنوع محصولات تولیدی روستا
- توسعه بازارهای محلی جهت فروش محصولات کشاورزی، صنایع دستی و....
- بهسازی و توسعه راه‌های منتهی به روستاها
- احداث اقامتگاه‌های بوم‌گردی بیشتر
- تبلیغات مؤثر در زمینه جذب گردشگران به روستاها
- آموزش و فرهنگ‌سازی جهت حفاظت از جاذبه‌های گردشگری.

منابع و مآخذ

- آذرخش، سکینه و عینالی، جمشید (۱۴۰۱)، تحلیلی بر عوامل مؤثر در رقابت‌پذیری اقتصادی مقاصد گردشگری روستایی، مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۳، شماره ۸، صص ۸۳-۶۸.
- اکبرپور سراسکانرود، محمد؛ رحیمی، محسن و محمدی، فاضل (۱۳۹۰)، سنجش تأثیرات گسترش گردشگری بر ابعاد توسعه پایدار مطالعه موردی: شهرستان هشتروند، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال اول، شماره سوم، صص ۹۳-۱۰۴.
- ابراهیمی دهکردی، امین (۱۳۹۸)، ارزیابی اقتصاد گردشگری در روستاهای مازندران (مطالعه موردی دهستان ناتل کنار علیا از بخش مرکزی شهرستان نور)، فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری، دوره ۸، شماره ۳۰، صص ۱۹-۳۲.
- بلوچی، عثمان و خراسانی، محمد امین (۱۳۹۲)، تحلیل نقش گردشگری در توسعه نواحی روستایی مطالعه موردی: ناحیه گرگان، شهرستان نیکشهر، فصلنامه علمی - پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال پنجم، شماره سوم، صص ۹۱-۱۱۲.
- توکلی، مرتضی؛ کیانی، اکبر و هدایتی، صلاح (۱۳۸۹)، تأثیر مناطق نمونه گردشگری در محرومیت‌زدایی از دیدگاه اجتماعات محلی (مطالعه موردی: منطقه اورامان تخت کردستان)، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال دوم، شماره ششم، صص ۷۳-۹۴.
- تقی‌زاد فانید، ابوالقاسم و قدسی، پیمان (۱۴۰۰)، مدل MCDM برای انتخاب روستای هدف گردشگری بر اساس روش‌های SWARA و ARAS (مطالعه موردی: شهرستان پاوه)، فصلنامه چشم‌انداز مطالعات شهری و روستایی، دوره ۲، شماره ۶، صص ۷۵-۵۶.
- ترصدی، ساسان (۱۳۹۴)، نقش زیرساخت‌ها و امکانات گردشگری در توسعه فعالیت گردشگری (غرب گیلان)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد گرایش برنامه‌ریزی منطقه‌ای، راهنما دکتر نصرالله مولایی هاشجین، گروه شهرسازی، دانشگاه گیلان.

- جوان، فرهاد؛ افراخته، حسن و ریاحی، وحید (۱۳۹۸)، تحلیل فضایی اثرات گردشگری بر تحولات کالبدی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان رضوان شهر، نشریه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، سال چهارم، شماره ۱، صص ۷۰-۵۷.
- حبیبی کوشکوهی، حسن؛ منشی‌زاده، رحمت‌الله و رضویان، محمدتقی (۱۴۰۰)، بررسی وضعیت گردشگری روستایی و نقش آن در توسعه روستایی مطالعه موردی روستاهای شهرستان‌های املش و رودسر، مجله آمایش جغرافیایی فضا، سال یازدهم، شماره ۳۹، صص ۲۳۹-۱۶۰.
- حسام، مهدی؛ رضوانی، محمدرضا؛ فرجی سبکبار، حسنعلی و باستانی، سوسن (۱۳۹۵)، سنجش وضعیت توسعه کارآفرینی گردشگری در مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای بخش لاریجان شهرستان آمل)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۸، شماره ۴، صص ۶۱۶-۶۰۳.
- رهایی، حسن؛ استعلاجی، علیرضا، رنجبر، محسن و شریعت پناهی، مجید ولی (۱۳۹۸)، نقش گردشگری کویری در توسعه روستایی مطالعه موردی شهرستان گرمسار، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال دوازدهم، شماره اول، ۲۶-۱.
- صفری علی اکبری، مسعود و صادقی، حجت‌الله (۱۴۰۱)، تحلیل چالش‌ها و راهبردهای توسعه گردشگری نواحی روستایی، مورد پژوهی روستاهای پیرامون سد داریان در شهرستان پاوه، فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۱۲، شماره ۴۸، صص ۲۲۰-۲۰۵.
- قادرمرزی، حامد؛ جمینی، داود و جمشیدی، علیرضا (۱۳۹۴)، واکاوی اثرات گردشگری بر توسعه نواحی روستایی مورد: روستای قوری قلعه، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال چهارم، شماره ۴، صص ۱۱۱-۱۲۷.
- کردلو، ایوب و احمدی، کوروش (۱۳۹۹)، بررسی نقش گردشگری روستایی در توسعه اجتماعی و اقتصادی روستاها (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان لردگان استان چهارمحال و بختیاری)، جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۳، شماره ۲، صص ۳۱۷-۲۹۸.
- موسی رضایی، مریم و ابراهیمی، فاطمه (۱۳۹۷)، تحلیلی بر نقش گردشگری روستایی در ارتقاء شاخص‌های توسعه (مطالعه موردی استان چهارمحال و بختیاری، سکونتگاه‌های روستایی شیخ علیخان و چمن گلی)، پژوهش‌های مکانی و فضایی، سال دوم، شماره ۱ سوم، صص ۱۱۱-۹۴.

- مرادی مسیحی، وراز و قاسمی، علی (۱۳۹۳)، نقش گردشگری در توسعه اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان بهشهر، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال سوم، شماره ۲، صص ۱۰-۱۲۴.
- Butler, R.W (2002): Ecotourism-Hasid achieved Maturity or HAS The Bubble Burst Pacific Rim Tourism 2000, New Zealand, p256.
- Amir, A. F., Abd Ghapar, A., Jamal, S. A., & Ahmad, K. N. (2015). Sustainable tourism development: A study on community resilience for rural tourism in Malaysia. *Procedia-social and behavioral sciences*, 168, 116-122.
- Lee, C. C., & Chang, C. P. (2008). Tourism development and economic growth: A closer look at panels. *Tourism management*, 29(1), 180-192.
- Lee, T. H., & Jan, F. H. (2019). Can community-based tourism contribute to sustainable development? Evidence from residents' perceptions of the sustainability. *Tourism Management*, 70, 368-380.
- Lanza, Myriam and other (2003): Analyzing Heritage Resources for Urban Tourism in European Cities, in contemporary Issues in Tourism development, Routledge.
- Liu, S. (2019). Development Model and Spatial Reconstruction of Rural Tourism in Hainan from the Perspective of Agricultural Sustainable Development. *Revista De La Facultad De Agronomia De La Universidad Del Zulia*, 36(2), 262-272.
- Nepal S.K. (2007) Tourism and Rural Settlements Nepal's Annapurna Region, *Annals of Tourism Research*, Vol. 34, No. 4, pp. 855–875.
- Tou, H. J., Noer, M., Helmi, H., & Lenggogeni, S. (2022). Local Wisdom in Spatial Planning for Rural Tourism Development. *Local Wisdom in Spatial Planning for Rural Tourism Development*.
- Vesić, M., Savić, M., Pavlović, S., & Bolović, J. (2022). Sustainability-focused rural tourism development in Western Serbia. *Glasnik Srpskog geografskog drustva*, 102(1), 87-106.